

บทคัดย่อ

มุขตลก: ศาสตร์อาวุธของผู้ไร้อำนาจ
 บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปีเกิล
 กับศรีธนญชัย ในฐานะนิทานมุขตลก

ผลการศึกษาเปรียบเทียบนิทานเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปีเกิล กับ ศรีธนญชัย พบว่านิทานมุขตลกไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิง แต่ยังมีบทบาททางด้านจิตวิทยาแก่คนในสังคม สำหรับผู้ไร้อำนาจ ดังเช่น ทิลล์ ออยเลนชเปีเกิลกับศรีธนญชัยได้ใช้มุขตลกเป็นเครื่องมือในการตอบโต้ผู้มีอำนาจในสังคม ความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกทั้งสองกับคู่กรณีนั้น อาจสะท้อนการเล่าความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคม

Abstract

Jest : The Weapon of the Weak
 The Comparative Analysis of *Till Eulenspiegel*
 and *Srithanonchai* as Trickster Tales

This comparative analysis of *Till Eulenspiegel* and *Srithanonchai* shows that trickster tales play not only an entertaining role but also a psychological one for the people of each society. Jest is used as a weapon by the weak in *Till Eulenspiegel* and *Srithanonchai*. A view of the conflict between both protagonists and their socially powerful antagonists may possibly reflect the relationships between the varied classes of people in both societies

มุขตลก: ศาสตร์อาวุธของผู้ไร้อำนาจ
บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเรื่องทิลต์ ออยเลนชะปีเกล
กับศรีธนญชัย ในฐานะนิทานมุขตลก

Jest: The Weapon of the Weak - The Comparative
Analysis of Till Eulenspiegel and Srithanonchai as Trickster Tales

ศิริพร ศิริวรกานต์*

นิทานมุขตลกหรือในภาษาอังกฤษเรียกว่า joke, jest, humorous anecdote, numskull tale, merry tale, farcical tale และ jocular folktale มีต้นกำเนิดที่เก่าแก่สืบทอดมายาวนาน มีเนื้อหาลากหลาย จำง่าย และเป็นที่ยินดีชอบกันทั่วไป นิทานมุขตลกบางเรื่องในปัจจุบันมีอายุเก่าแก่ประมาณสามถึงสี่พันปีและเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก¹ ดังนั้น นิทานมุขตลกซึ่งปรากฏอยู่ในทุกสังคมและยุคสมัยจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

โดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่านิทานมุขตลกสร้างขึ้นเพียงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน แท้จริงแล้ว บทบาทสำคัญประการหนึ่งของนิทานมุขตลก คือการผ่อนคลายความกดดันอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคมซึ่งไม่สามารถพูดหรือวิจารณ์ความเป็นจริงได้ แต่เมื่ออยู่ในรูปของนิทานซึ่งเป็นโลกสมมุติจึงสามารถฟังได้และหัวเราะได้² โดยที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม เนื่องจากผลที่ตามมาหลังจากฟังนิทานมุขตลกคือเสียงหัวเราะซึ่งทำให้ผู้ฟังสนุกสนานโดยไม่มี การตรวจสอบคำวิจารณ์ที่แฝงไว้อย่างถี่ถ้วน การวิจารณ์กฎระเบียบของสังคมหรือเสียดสีหรือล้อเลียน คู่กรณีอย่างเปิดเผยอาจนำไปสู่ความบาดหมางต่อกัน แต่การใช้นิทานมุขตลก

* ศิริพร ศิริวรกานต์ อาจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹Smith Thompson, *The Folktale*. (California : University of California Press, 1977), p. 10.

²ศิริพร สุธีฐาน ณ กลาง, ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2537), หน้า 20.

ทำให้มีโอกาสเหยียบย่ำคู่กรณีโดยมีเสียงหัวเราะช่วยกลบเกลื่อนการเสียดสีหรือการล้อเลียน จึงกล่าวได้ว่าพฤติกรรมของตัวละครเอกในนิทานมุขตลกมิใช่สิ่งไร้ค่า ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของพอล เรดิน (Paul Radin) ผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องตัวละครเอกเจ้าปัญญา ซึ่งมีความเห็นว่าการกระทำของตัวละครเอกเจ้าปัญญามีการจัดว่าเป็นสิ่งที่ไร้ค่า ไร้เหตุผล และไร้สติ³

นิทานมุขตลกมักเน้นตัวละครเอกซึ่งมีลักษณะเจ้าปัญญาหรือแกมโกง สถานการณ์ในเรื่องแต่ละตอนมีความสมบูรณ์ในตัวเองและสามารถแยกเล่าเป็นเอกเทศได้ โครงเรื่องเน้นความขัดแย้งของตัวละครเอกกับคู่กรณี โดยที่ตัวละครเอกเป็นผู้เผชิญหน้ากับปัญหาและจะต้องหาทางออก ซึ่งมักจะเป็นการพลิกความคาดหมายซึ่งเป็นจุดที่สร้างความขบขัน บางครั้งมุขตลกอาจจะส่งผลให้คู่กรณีบาดเจ็บหรือเสียชีวิต แต่ผู้ฟังถือว่ามุขตลกนั้นเป็นเรื่องสมมุติเพื่อความสนุกสนานมิใช่เรื่องจริง⁴

ในสังคมเยอรมันมีนิทานมุขตลกหลายเรื่อง นิทานมุขตลกในภาษาเยอรมันเรียกว่า *ชะวันค์* (Schwank) เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ที่มีเรื่องราวตลกขบขันรูปแบบต่าง ๆ มีปรากฏทั้งที่เป็นร้อยกรองและร้อยแก้วตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ขอบเขตและความหมายของคำนี้กว้างขึ้นโดยรวมถึงเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตประจำวันที่มีเหตุการณ์ขบขัน และเรื่องราวของการเสียดสีโดยใช้เล่ห์กลหรืออุบาย ซึ่งตัวละครเอกมักจะเป็นผู้ไร้อำนาจในสังคม⁵ นิทานมุขตลกที่น่าสนใจของสังคมเยอรมันคือเรื่อง *ทิลล์ ออยเลนชะปีเกล* (Till Eulenspiegel) ส่วนในสังคมไทยมีนิทานมุขตลกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไป และเป็นที่ยอมรับของผู้อ่านตลอดมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือเรื่อง *ศรีธนญชัย* เรื่อง *ทิลล์ ออยเลนชะปีเกล* กับ *ศรีธนญชัย* คล้ายคลึงกัน⁶ อย่างชัดเจนในด้านการดำเนินเรื่อง⁷ โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของผู้ชายคนหนึ่งที่ยึดมั่นกับการพลิกความคาดหมาย ตัวละครเอกทั้งสองได้กระทำแต่สิ่งที่ไม่ดีไปจากแบบแผนหรือสิ่งที่ปฏิบัติกันสืบมา

³ Paul Radin, *The Trickster*, 4th ed. (New York : Schockenbooks, 1978), p. 204.

⁴ Sigmund Freud, *Jokes and their Relation to the Unconscious*, translated by Angela Richards (Great Britain: Penguin Books, 1976), p. 148.

⁵ Günther and Irmgard Schweikle, "Schwank", *Metzler Literatur. Lexikon* (1984) : 418-419.

⁶ อภภา โอตระกุล, "ศรีธนญชัยเยอรมัน", *วารสารอักษรศาสตร์* 20 (มกราคม 2531) : 41.

⁷ Manfred Kummer, "Sriithanonchai – Ein Thailandisches Volksbuch", In *Tai Culture*. (Berlin : Seacom Südostasien – Gesellschaft, 1997), p. 90.

ความน่าสนใจประการหนึ่งของนิทานมุขตลกทั้งสองเรื่อง คือคูกรณที่ถูกทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธณูชัยยั่วล้อ ทั้งสองมักจะกลั่นแกล้งบุคคลที่คนส่วนใหญ่ให้ความเคารพหรือผู้ที่มีอำนาจ^๑ ในสังคม การศึกษาคูกรณของนิทานทั้งสองเรื่องจึงมีความสำคัญ เนื่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคม การศึกษาโดยพิจารณาจากสถานภาพทางสังคมของคูกรณ น่าจะทำให้ทราบเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางชนชั้นและสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม ซึ่งแตกต่างกัน

คูกรณที่ถูกทิลล์ ออยเลนชะปีเกลยั่วล้อ

คูกรณที่ถูกทิลล์ ออยเลนชะปีเกลล้อเลียน ได้แก่ กลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้า กลุ่มครูอาจารย์ กลุ่มเจ้านครรัฐและกลุ่มพระ กลุ่มบุคคลทั้งสี่กลุ่มเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและมีความสำคัญในสังคม แต่บุคคลเหล่านั้นอาจจะสร้างความกดดันแก่บุคคลที่เป็นชนชั้นล่างของสังคมเอกเช่นทิลล์ เขาจึงใช้ปัญญายั่วล้ออำนาจของบุคคลเหล่านั้น

กลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้า

ทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกลั่นแกล้งกลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้ามากที่สุด มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความต้องการทางเศรษฐกิจได้ การอยู่รอดของมนุษย์ทางด้านนี้ยังคงมีความจำเป็นอย่างมาก สมาชิกในสังคมจึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตสินค้าและค้าขาย โดยมีหัวหน้ากลุ่มหรือที่เรียกกันว่านายช่างฝีมือและพ่อค้าเป็นผู้นำในกิจกรรมต่าง ๆ และมีอำนาจที่จะสามารถจัดระบบในกลุ่มของตนเพื่อผลประโยชน์ทางด้านการผลิตสินค้าและบริการ

ทิลล์มักจะยั่วล้อนายจ้างด้วยการกระทำที่ปลิกความคาดหมาย สำหรับลูกจ้างบางคนคำสั่งของนายจ้างมักจะเป็นประกาศิตที่จะต้องปฏิบัติตามเพื่อความพอใจของนายจ้างซึ่งจะส่งผลถึงการจ้างงาน สำหรับทิลล์คำสั่งของนายจ้างถูกเขาพลิกแพลงให้ผิดความคาดหมายของนายจ้าง ตัวอย่างเช่น ทิลล์เข้าบ้านนายจ้างทางหน้าต่าง เมื่อนายจ้างสั่งทิลล์เข้าไปรอตที่บ้านที่มีหน้าต่างบานใหญ่ ในเหตุการณ์อีกตอนหนึ่งเมื่อนายจ้างสั่งให้ตัดแผ่นหนังสำหรับทำรองเท้าของคนเลี้ยงสัตว์ ทิลล์ตัดแผ่นหนังเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น หมู วัว แกะ การพลิกแพลงคำสั่งของนายจ้างซึ่งเป็นช่างฝีมือจึงนำไปสู่ความขัดแย้งค่อนข้างรุนแรง ทิลล์สร้างความไม่พอใจแก่นายจ้างและสร้างความเสียหายให้แก่ทรัพย์สินของนายจ้าง วัตถุประสงค์ที่ใช้การผลิตสินค้าถูกทำลายเสียหาย ผลสุดท้ายทิลล์มักจะถูกไล่ออก แต่หลายต่อหลายครั้งทิลล์มักจะออกจากบ้านของนายจ้างเองหลังจากก่อเรื่องแล้ว

^๑ คำว่า "อำนาจ" ในที่นี้ตรงกับคำว่า "authority" ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึงความสามารถที่ทำให้บุคคลซึ่งอยู่ใต้อำนาจนั้นยอมรับข้อกำหนด สิทธิ และหน้าที่ โดยถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย

ความขัดแย้งระหว่างทิลส์กับกลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้ามีหลายลักษณะ ลักษณะแรก วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการผลิตสินค้าของกลุ่มช่างฝีมือถูกทำลาย อีกลักษณะหนึ่ง คือ การที่พ่อค้าถูกทิลส์ลอบให้ชื่อของปลอมโดยทิลส์ลอบพ่อค้าให้ชื่อไขมันสัตว์ซึ่งมีไขมันสัตว์อยู่เพียงข้างบน ส่วนข้างล่างเป็นมูลสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นการถูกทำลายทรัพย์สินหรือการถูกลอบชื่อของปลอม ล้วนแต่ทำให้เจ้าของกิจการต้องสูญเสียทรัพย์สินซึ่งล้วนก่อให้เกิดความไม่พอใจ อย่างไรก็ตามในบางเหตุการณ์ทิลส์มิได้ทำลายทรัพย์สินหรือลอบลวงทรัพย์สินของพ่อค้าหรือช่างฝีมือ แต่สร้างความขุ่นเคืองให้แก่คู่กรณี ดังเช่นในเหตุการณ์ที่ทิลส์ส่งจดหมายเชิญไปยังช่างตัดเสื้อทั่วแคว้นซัคเซินให้มาฟังเคล็ดลับที่จะทำให้ผู้ประกอบการอาชีพตัดเสื้อมั่งคั่งตลอดไปจนกว่าโลกจะถึงจุดจบ เคล็ดลับนั้นก็คือ ก่อนเย็บผ้าต้องไม่ลืมสอด้ายเข้าเข็มและขมวดปมที่ปลายด้ายด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ที่แม้จะไม่ได้เป็นช่างตัดเสื้อทราบดี การลอบลวงนั้นสร้างความโกรธเคืองให้แก่ผู้ที่มาฟังซึ่งต้องเดินทางมาไกล (Da wurden die Schneider, die von weither gekommen waren, zornig auf ihn...)⁹

กลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้าส่วนใหญ่ร่วมกันจัดตั้งสมาคมผู้ประกอบการอาชีพช่างและสมาคมกิลด์ (Guild) เพื่อประโยชน์ในการผลิตสินค้า แบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากการผลิตระหว่างสมาชิกในระบบเศรษฐกิจ และเพื่อจำหน่ายผลผลิตที่มีคุณภาพแก่สมาชิกในสังคม จุดมุ่งหมายต่าง ๆ ดังกล่าวของระบบเศรษฐกิจดูเหมือนจะเป็นไปเพื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสนองความต้องการของผู้บริโภค แต่ดูเหมือนว่าสมาคมเหล่านี้ไม่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อลูกจ้างของนายช่างฝีมือและพ่อค้า ยิ่งไปกว่านั้น กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สมาคมกำหนดขึ้นส่วนใหญ่แทบจะไม่ช่วยให้ลูกจ้างได้พัฒนาตนขึ้นเป็นนายช่างฝีมือหรือพ่อค้า ในทางปฏิบัติ บางครั้งการเป็นช่างฝีมือมักจะจำกัดอยู่ในกลุ่มของผู้ที่เป็นลูกหลานของช่างฝีมือและพ่อค้า ทิลส์ปฏิเสธขั้นตอนสู่การเป็นช่างฝีมือและกระทำแต่สิ่งที่ตนปรารถนา นั่นคือใช้ชีวิตอย่างอิสระเสรี นอกจากการไม่ยอมให้อำนาจแห่งกฎเกณฑ์ของระบบเศรษฐกิจมาตีกรอบชีวิตของตนแล้ว ทิลส์ยังต่อต้านอำนาจของเจ้าของกิจการซึ่งเอารัดเอาเปรียบลูกจ้างระบบเศรษฐกิจในยุคสมัยของทิลส์นั้นเมื่อได้รับอนุญาตให้ดำเนินกิจการในเสรีนครแล้ว กลุ่มผู้ประกอบการสามารถดำเนินกิจการได้ ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อเสียคือเกิดการแข่งขันอย่างเสรี ผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งมีเพียงจำนวนน้อยจะมั่งคั่งมากยิ่งขึ้น ในขณะที่คนจำนวนมากได้แก่บรรดาลูกจ้างกลับไม่มีหลักประกันในชีวิตและการทำงาน

อาจจะเป็นไปได้ที่ทิลส์เห็นจุดบกพร่องดังกล่าวจึงมักจะกลั่นแกล้งกลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้า เท่าที่โอกาสจะเอื้ออำนวย การยั่วล้อของทิลส์อาจจะจัดว่าทิลส์มิได้เห็นความสำคัญของกลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้า ด้วยเหตุนี้เขาจึง "ไม่ยอมลง" ให้แก่คู่กรณีกลุ่มนี้ และไม่ยอมให้ชีวิตของตนต้องถูกระบบเศรษฐกิจครอบงำ

⁹ Ibid. , p. 142.

ความขัดแย้งระหว่างทิลล์กับคูร์เน็ทที่เป็นช่างฝีมือและพ่อค้าเกิดขึ้นบ่อยที่สุด และเป็นไปในลักษณะที่รุนแรงที่สุด อาจจะเป็นเนื่องจากทิลล์จำเป็นต้องเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองของบุคคลเหล่านี้เกือบตลอดชีวิต การเผชิญหน้ากับบุคคลกลุ่มนี้มากกว่าบุคคลกลุ่มอื่น ๆ น่าจะส่งผลให้เกิดความกดดันและความไม่พอใจช่างฝีมือและพ่อค้ามากขึ้นไปด้วย จึงนำไปสู่การล้อเลียนอำนาจของคนกลุ่มนี้มากกว่าบุคคลกลุ่มอื่น

กลุ่มครูอาจารย์

ทิลล์ ออยเลนเชเป็เกลล้อเลียนความทรงของบรรดาครูอาจารย์ซึ่งเป็นชนชั้นปัญญาชน โดยผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับนี้มักจะต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจดี การเล่าเรียนวิชาความรู้จนถึงระดับอุดมศึกษาในยุคสมัยของทิลล์ยังคงอยู่ในขอบเขตที่จำกัด เนื่องจากยังไม่ได้ก้าวสู่ยุคการศึกษาของทวยราษฎร์อย่างแท้จริง แม้ว่าในยุคนั้นจำนวนหนังสือมีมากขึ้น และราคาลดลงเนื่องจากแท่นพิมพ์อักษรและกิจการเกี่ยวกับการพิมพ์พัฒนาขึ้นมาก ทำให้สามารถผลิตงานได้ครั้งละจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้การเขียนและการอ่านแพร่หลายไปด้วย แต่การศึกษาระดับอุดมศึกษายังไม่แพร่หลาย ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษามักจะรู้สึกภาคภูมิใจในความรู้และความสามารถของตน เมื่อทิลล์ล้อพูดว่าตนเป็นปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งสามารถตอบคำถามยาก ๆ ที่ปราชญ์ผู้อื่นไม่สามารถตอบได้ เหล่าคณาจารย์จึงร่วมปรึกษาเพื่อตั้งคำถามซึ่งคิดว่าทิลล์จะต้องตอบไม่ได้และอับอาย

ความขัดแย้งระหว่างทิลล์กับกลุ่มครูอาจารย์ในมหาวิทยาลัยไม่ปรากฏในลักษณะที่รุนแรง เป็นแต่เพียงสร้างความอับอายและความเจ็บใจให้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ ทิลล์ไม่ได้ตอบคำถามของครูอาจารย์แต่เพียงแบบประเด็นของคำถาม ในเหตุการณ์ตอนที่ท่านอธิการบดีถามว่าจากพื้นดินถึงท้องฟ้ากว้างขนาดไหน (Sag an, wie weit ist es von der Erde bis zum Himmel?)¹⁰ ทิลล์ตอบว่าไม่ไกลจากที่นี่ ถ้าคนที่อยู่บนท้องฟ้าพูดคุยหรือร้องเรียกคนข้างล่างจะได้ยินชัดเจน เชิญท่านปีนขึ้นไปข้างบน ส่วนผมจะส่งเสียงเบา ๆ อยู่ข้างล่าง แล้วท่านที่อยู่ข้างบนจะได้ยิน ถ้าคุณได้ยินแสดงว่าผมพูดถูก (Es ist nahe von hier. Wenn man im Himmel redet oder ruft, das kann man hienieden wohl hören. Steigt Ihr hinauf, so will ich hier unten leise rufen: das werdet Ihr im Himmel hören. Und wenn Ihr das nicht hört, so will ich wiederum Unrecht haben.)¹¹ คำถามดังกล่าวเป็นการใช้ไหวพริบสร้างคำถามที่ไม่มีคำตอบ และทิลล์แก้ปัญหาด้วยการใช้ตรรกเดียวกันได้ตอบ

ทิลล์อาจจะต้องการล้อเลียนข้อสงสัยของครูอาจารย์ ซึ่งตั้งคำถามโดยที่กลุ่มของตนไม่ทราบคำตอบ จึงมั่นใจว่าทิลล์ต้องไม่ทราบคำตอบด้วยเช่นกัน ทว่าพวกเขาต้องผิดหวัง อับอาย และเจ็บใจกับคำตอบของทิลล์

¹⁰Ibid. , p. 88.

¹¹Loc cit.

อันที่จริงแล้ว ทิลล์ไม่ได้ตอบคำถาม แต่เขาเบี่ยงเบนประเด็นของคำถามและสร้างเงื่อนไข ซึ่งทำทนายความสามารถของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายในเวลานั้น หากพวกเขาไม่ยอมรับคำตอบของทิลล์ พวกเขาต้องขึ้นไปบนท้องฟ้าเพื่อพิสูจน์คำตอบของทิลล์ ซึ่งเป็นการกระทำที่เป็นไปไม่ได้ ดังนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิจึงต้องยอมรับคำตอบของทิลล์ ทิลล์สันคลอนอำนาจของกลุ่มครูอาจารย์ซึ่งภาคภูมิใจกับความรู้ความสามารถของตน และต้องการหาคำตอบในเรื่องต่าง ๆ ที่ตนสงสัย จึงเป็นไปได้ที่ทิลล์ต้องการจะลบล้างความซงสัยของกลุ่มครูอาจารย์ กับคำถามที่ดูเหมือนว่าจะไม่สามารถหาคำตอบได้ ในความคิดของกลุ่มครูอาจารย์ มักจะเห็นว่าการกระทำของทิลล์นั้นไร้สาระและมิได้สร้างสรรค์ประโยชน์อันใด แต่กิจกรรมของกลุ่มตนนั้นมีประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าและเป็นการตั้งข้อสงสัยเชิงวิชาการ น่าจะกล่าวได้ว่าทิลล์ไม่เห็นความสำคัญของการที่นักวิชาการบางส่วนเฝ้าครุ่นคิดปัญหาต่าง ๆ ซึ่งอาจจะมิได้มีความสำคัญต่อความอยู่รอดในแต่ละวัน ทิลล์ในฐานะที่เป็นคนพเนจรยอมสนใจปัญหาเรื่องปากท้องมากกว่าการคำถามที่ไกลตัว อาจสรุปได้ว่า ทิลล์ต้องการลบล้างความไร้สาระของข้อสงสัยเชิงวิชาการบางประเด็น ซึ่งการค้นหาคำตอบอาจจะมิได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดแก่มนุษย์ก็ได้

กลุ่มเจ้านครรัฐ

เจ้านครรัฐ คือ ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองเมืองแต่ละเมืองที่ทิลล์เดินทางมาถึง ความขัดแย้งระหว่างทิลล์กับกลุ่มเจ้านครรัฐเป็นไปในลักษณะที่ไม่รุนแรง เจ้านครรัฐมิได้ถูกทำร้ายทางร่างกาย การล้อเลียนหรือการกลั่นแกล้งนั้นเป็นไปในลักษณะที่มักจะก่อให้เกิดความรำคาญใจ และเมื่อเกิดขึ้นหลายครั้งก็อาจจะนำไปสู่ความขุ่นเคืองใจ ทิลล์ละเมิดคำสั่งของนายจ้างเมื่อทิลล์มาทำงานเป็นคน เปาแตรให้กับท่านกราฟแห่งอันฮาลท์ คอยเปาแตรเตือนให้รู้เมื่อศัตรูมา แต่เขากลับเปาแตรเมื่อไม่มีศัตรู ในขณะที่เมื่อศัตรูมาเขาไม่เปาแตร ท่านกราฟรู้สึกรำคาญใจที่ทิลล์กระทำการตรงกันข้ามกับคำสั่ง

ทิลล์มักจะละเมิดคำสั่งของเจ้านครรัฐ ในโลกของความเป็นจริงคำสั่งของเจ้านครรัฐเป็นสิ่งที่ผู้อยู่ได้ปกครองจำเป็นต้องปฏิบัติตาม แม้จะไม่ต้องการกระทำตามแต่ก็มีอาจขัดคำสั่งได้ เนื่องจากอาจถูกหลงโทษ แต่ทิลล์สามารถกระทำได้โดยไม่ถูกหลงโทษ เจ้านครรัฐเพียงแต่รำคาญเมื่อถูกละเมิดคำสั่ง และเมื่อถูกขัดคำสั่งหลายครั้ง ความรำคาญใจเปลี่ยนเป็นความโกรธซึ่งส่งผลให้ทิลล์ถูกไล่ไป แต่ไม่ถูกหลงโทษ ทิลล์มักจะไปจากปราสาทของเจ้านครรัฐอย่างเต็มใจ เนื่องจากเขาหมดอารมณ์สนุกกับที่แห่งนั้นแล้ว (Darüber war Eulenspiegel froh, denn er hatte nicht viel Lust...)¹² เหตุการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าทิลล์เคยทำงานกับบุคคลระดับผู้ปกครอง แต่เขาไม่คิดที่จะแสวงหาความก้าวหน้าจากการทำงานในส่วนนี้ เนื่องจากให้ความสำคัญกับอิสระเสรีของตนมากกว่า

¹² Ibid. , p. 72.

นิทานมุขตลกอาจจะมิได้แฝงการเล้าภาพลึกลับของสังคมในโลกแห่งความเป็นจริงเสมอไป สิ่งที่เกิดขึ้นในนิทานมุขตลกอาจจะเป็นไปตามความต้องการของผู้อ่าน ด้วยเหตุนี้การตีความจริงออกจากนิทานมุขตลกไม่ควรจะเข้าใจตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนิทานมุขตลก แต่ควรจะแปลเหตุการณ์ให้ตรงกันข้าม¹³ กับสิ่งที่เกิดขึ้นในนิทานมุขตลก การที่ชายเร่ร่อนดังเช่น ทิลล์สามารถยั่วล้อและละเมิดคำสั่งของเจ้านครรัฐได้ มีอาจตีความได้ว่าในสังคมเยอรมันช่วงปลายยุคกลาง ชายพเนจรจะสามารถละเมิดคำสั่งของเจ้านครรัฐได้ ในทางตรงกันข้ามควรจะพิจารณาว่าในสังคมนี้อาจจะเคร่งครัดเรื่องการปฏิบัติตามคำสั่งหรือความต้องการของเจ้านครรัฐ ซึ่งมีอำนาจและสิทธิเหนือดินแดนและประชาชนในอาณาบริเวณของตน นอกจากนี้ การที่ทิลล์ไม่ถูกลงโทษทั้ง ๆ ที่มีการละเมิดคำสั่ง อาจจะเป็นสิ่งที่สนองความปรารถนาของผู้อยู่ได้ปกครอง ซึ่งอาจต้องการละเมิดคำสั่งของเจ้านครรัฐโดยไม่ถูกลงโทษ อย่างไรก็ตาม ปฏิกริยาของเจ้านครรัฐหลังจากที่ถูกทิลล์ละเมิดคำสั่งมิได้มีเพียงความรำคาญหรือขุ่นเคืองใจ แต่อาจจะรู้สึกพอใจความเจ้าปัญญาที่สามารถพลิกแพลงคำสั่งของตนได้ จึงได้ขบขันการกระทำของทิลล์ (Da fing der Herzog an zu lachen...)¹⁴

กลุ่มพระ

พระเป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่ถูกทิลล์ล้อเลียน ความสัมพันธ์ระหว่างทิลล์กับพระที่มอบหมายงานให้เขากระทำเป็นความขัดแย้งซึ่งค่อนข้างรุนแรง เนื่องจากพระถูกกลั่นแกล้งจนได้รับบาดเจ็บ เมื่อทิลล์มาอาศัยอยู่ในโบสถ์แห่งหนึ่ง เขาได้รับมอบหมายให้นับจำนวนพระที่ทำพิธีมิชชาตอนกลางคืน ซึ่งเขาคำนวณเป็นงานที่ยุ้งยาก เขาถอดชั้นบันไดออกหนึ่งขั้นทำให้พระที่เดินลงบันไดตกบันไดกันเป็นแถว (Da fiel einer nach dem andern die Treppe herab.)¹⁵ พระรูปหนึ่งขาหัก จากเหตุการณ์ตอนนี้ น่าจะแสดงให้เห็นว่า ทิลล์ไม่ยอมลงให้พระทั้ง ๆ ที่เขามาอาศัยอยู่ด้วย และทำงานแลกกับอาหารและที่พัก เมื่อทิลล์ไม่พอใจงานที่ได้รับมอบหมายเขาจะกลั่นแกล้งพระแทนที่จะทำงาน หากทิลล์ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายน่าจะหมายความว่า เขายอมรับอำนาจของพระที่มีเหนือตน นอกจากนี้การที่ทิลล์ไม่ยอมลงให้กับพระอาจจะเนื่องจากบาทหลวงรูปนั้นยังไม่สามารถละกิเลสได้และยังคงมีความเป็นปุถุชน ดังตัวอย่างเหตุการณ์ตอนที่พระรูปหนึ่งขอให้ทิลล์มอบสมบัติให้แก่ตนและจะสวดมนต์ส่งวิญญาณทิลล์ไปตลอดชีวิต แต่ทิลล์มิได้ให้อะไรและยังกลั่นแกล้งพระรูปนั้นด้วย อันที่จริงการแสวง

หาหรือสะสมทรัพย์ศฤงคารในยุคสมัยนั้นถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ พระจำนวนไม่น้อยมิได้แตกต่างจากปุถุชนจึงไม่สมควรที่จะได้รับความเคารพและยกย่อง ด้วยเหตุนี้ทิลล์จึงปฏิเสธและต่อต้านอำนาจของกลุ่มพระ

¹³ ศิราพร ฐิตะฐาน ณ กลาง, ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น, หน้า 20.

¹⁴ Hermann Bote, *Till Eulenspiegel*. (Frankfurt/M: Insel, 1981) p. 80.

¹⁵ Ibid. , p. 236.

คู่มือที่ทิลล์ชื่นชม

เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มเจ้านครรัฐและกลุ่มพระบางกลุ่มก็ไม่ตกเป็นเหยื่อการล่อเลียน เป็นไปได้มิใช่หรือที่จะกล่าวว่านิทานมุขตลกก็เปิดช่องสำหรับชื่นชมผู้มีอำนาจบางกลุ่มด้วย

ในเหตุการณ์ที่ทิลล์ได้วางแผนหลอกลวงเงินของเจ้านครรัฐ เมื่อเจ้านครรัฐแห่งเฮสเซนรู้ตัวว่าถูกหลอก แม้ว่าจะเสียใจที่ต้องสูญเสียเงินถึง 200 กุลเดนก็ไม่ได้คิดจะตามจับทิลล์ เพราะคนเจ้าเล่ห์คนนั้นจะไม่มีวันกลับมานครรัฐของเขาอีก (Nun erkennen wir wohl, daß wir betrogen sind. Mit Eulenspiegel habe ich mich nie befassen wollen, dennoch ist er zu uns gekommen. Die zweihundert Gulden wollen wir zwar verschmerzen. Er aber wird ein Schalk bleiben und muß darum unser Fürstentum meiden.)¹⁶ เจ้านครรัฐผู้นี้เป็นผู้มีเหตุผลพอที่จะยอมรับการเสี้อยู่ของตน และเข้าใจดีว่าทิลล์ไม่มีวันที่จะย้อนกลับมายังนครรัฐของเขาอีก เนื่องจากการหลอกลวงเหยื่อคนเดียวกันครั้งที่สองย่อมจะไม่ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ การที่เขาไม่ผูกใจเจ็บในการกระทำของทิลล์ น่าจะแสดงว่าเจ้านครรัฐผู้นี้เป็นผู้ที่มีจิตใจไม่คับแคบและรู้จักให้อภัยคนเจ้าเล่ห์อย่างทิลล์ เหตุการณ์ตอนนี้นอกจากจะเล่าเกี่ยวกับกลอุบายที่แยบยลของทิลล์แล้ว อาจจะต้องชื่นชมความมีเหตุผลและความใจกว้างของเจ้านครรัฐแห่งเฮสเซนด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างทิลล์กับพระราชาคณะแห่งเทรียร์ไม่ปรากฏความขัดแย้ง ทิลล์ขออนุญาตแสดงความเห็นโดยหวังว่าสิ่งที่ตนพูดนั้นท่านสังฆราชจะไม่โกรธเคือง "Darf ich das sagen, ohne daß Euer Gnaden mir deshalb zürnen?" ซึ่งท่านสังฆราชรับปากและขอให้พูดอย่างตรงไปตรงมา "Ja... Sag's nur frei heraus und scheue nichts!"¹⁷ ท่านสังฆราชรับฟังด้วยคำที่ทิลล์กล่าววิจารณ์ท่าน และกลุ่มคนระดับผู้ปกครองว่า ให้ความสำคัญกับทรัพย์สินมากกว่าทุกข์สุขของประชาชน พระราชาคณะรับฟังโดยไม่ได้โต้แย้งใด ๆ ทิลล์ได้กลั่นแกล้งหรือเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นตลอดเวลา แต่เมื่อมีคนยินดีที่จะรับฟัง เขาก็จะแสดงความคิดเห็นของตนแก่คู่สนทนาโดยไม่ใช้กลอุบายกลั่นแกล้งผู้นั้น เนื่องจากพระราชาคณะซึ่งมีอำนาจและเป็นที่นับถือของคนทั่วไปมิได้แสดงอำนาจข่มทิลล์ และยินดีที่จะรับฟังความเห็นของเขา จึงทำให้ทิลล์มิได้กลั่นแกล้งพระองค์แต่อย่างใด จากเหตุการณ์นี้จึงน่าจะสื่อให้เห็นว่าตัวละครคนเจ้าปัญญามิได้เป็นวีรบุรุษที่ผิดแปลก¹⁸ ซึ่งชอบกลั่นแกล้งผู้อื่นเสมอไป ทิลล์ก็เป็นผู้ที่มีเหตุผล หากเผชิญหน้ากับผู้ที่มีเหตุผลเขาจะใช้เหตุผลด้วยเช่นกัน

¹⁶ Ibid. , p. 86.

¹⁷ Ibid. , p. 73.

¹⁸ Roger D. Abrahams, "Trickster, the Outrageous Hero," In *American Folklore*. Tristram Coffin III. (the United States: Voice of American Forum Lecture, 1968), p. 193.

คูกรณีที่ถูกศรีธนญชัยยั่วล้อ

การกระทำของศรีธนญชัยแฝงการยั่วล้ออำนาจของกลุ่มพระเจ้าแผ่นดิน กลุ่มขุนนาง และกลุ่มพระ โดยทั่วไปบุคคลที่ถูกล้อแกล้งหรือล้อเลียนมักจะเป็นบุคคลที่มีฐานะสูงในสังคม เนื่องจากการยั่วล้อบุคคลระดับนี้ทำให้ศรีธนญชัยรู้สึกว่าคุณค่าเหนือกว่า ทั้ง ๆ ที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่า

กลุ่มพระเจ้าแผ่นดินและขุนนาง

ความขัดแย้งระหว่างศรีธนญชัยกับพระเจ้าแผ่นดินไม่ปรากฏลักษณะที่รุนแรงต่อร่างกาย แต่ส่งผลกระทบต่อจิตใจมากกว่า เนื่องจากการเสียวรู้ข้าราชการคนหนึ่งทั้ง ๆ ที่เป็นประมุขสูงสุดของแผ่นดิน จึงรู้สึกอับอาย ในเหตุการณ์ตอนที่พระเจ้าแผ่นดินถูกศรีธนญชัยหลอกให้สูดกลิ่นผายลม พระองค์พิโรธอย่างที่ไม่ทรงเคยเป็นมาก่อนจนถึงกับตัดสินประหารชีวิตศรีธนญชัย แต่ศรีธนญชัยสามารถเอาตัวรอดจากโทษประหารชีวิตได้ (...ยขึ้นจะทรงดม เหม็นแทบล้มลงกับที่ เสียงหนี้อับปรีย์ ยิ่งกว่าชีศรีสำราญ ทุดอ้ายไชยทำร้ายกาจ กวีวกริ้ววกราชชาติเดียวราน...นำอ้อประมาณหมูนารี...คิดการจนเกินดี มันถึงที่จะวายปราน...) ¹⁹ ความอับอายที่เสียวรู้ศรีธนญชัยมีมากเสียจนกระทั่งกลายเป็นความโกรธ อีกเหตุการณ์หนึ่ง ศรีธนญชัยหลอกพระเจ้าแผ่นดินให้คลานมาหาตนทำให้พระองค์กริ้วอีกครั้ง (พระองค์ทรงฟัง ด้อยคำวังนัง คำว่าอ้ายด้อย แต่มันจะตาย กล่าวคดชดช้อย พุดเล่นยับย้อย ชิวด้อยหนักนา...) ²⁰

ในสังคมไทย สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่วิจารณ์ไม่ได้²¹ แต่ในเรื่องศรีธนญชัยเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกซึ่งเป็นข้าราชการคนหนึ่งได้ล้อเลียนผู้มีอำนาจสูงสุดแห่งแผ่นดิน การยั่วล้อของศรีธนญชัยส่งผลให้พระองค์ต้องทรงรู้สึกอับอาย อาจจะเป็นการบั่นทอนศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจของพระองค์ อันสืบเนื่องจากความบกพร่องทางด้านปัญญาหรือการขาดปฏิภาณไหวพริบ ศรีธนญชัยกลั่นแกล้งพระเจ้าแผ่นดินด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การหลอกให้สูดกลิ่นผายลม การหลอกให้คลานเข้ามาหาตน เป็นต้น การกระทำดังกล่าวมีลักษณะก้าวร้าวและเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ในเรื่อง ศรีธนญชัยเป็นช่องทางให้คนธรรมดาได้หัวเราะเยาะผู้มีอำนาจ²² ที่ต้องเสียวรู้

¹⁹ กรมศิลปากร, *ศรีธนญชัยสำนวนกาพย์และลิลิตตำราวนพรัตน์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. (พระนคร: ศรีเมือง, 2511) หน้า 38-39.

²⁰ เล่มเดียวกัน, หน้า 96.

²¹ ศิวพร รุติฐาน ณ กลาง, *ในห้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น*, หน้า 21.

²² เล่มเดียวกัน, หน้า 21.

แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างศรีธนญชัยกับพระเจ้าแผ่นดินเกิดขึ้นบ่อยครั้งและส่งผลกระทบต่อพระองค์ แต่ในบางครั้งพระองค์ทรงร่วมสนุกกับการแข่งขันความเจ้าปัญญาด้วย ดังตัวอย่างตอนที่พระองค์ทำศรีธนญชัยให้ใช้ปัญญาลวงให้ลงไปในสระ (...มันแข็งมีปัญญา อย่างนี้ข้างแก้ไข ลวงให้ลงไปในสระน้ำ อย่างนี้นาน จึงจะเห็นว่าฉลาด...) ²³ พระเจ้าแผ่นดินเป็นฝ่ายทำทนายศรีธนญชัย ดังนั้นเมื่อพระองค์ถูกลวงลงสระได้จึงให้รางวัลศรีธนญชัยตามที่สัญญาไว้ (...ลวงให้ลงมา เห็นพร้อมหน้าทุกเส้นนี้ ขึ้นจากสระทรงเสด็จ ปูนบำเหน็จให้ตามที่...) ²⁴

อย่างไรก็ตาม เมื่อบ้านเมืองเกิดภาวะคับขัน ศรีธนญชัยมักจะอาสาแก้ไขสถานการณ์วิกฤตนั้นให้ผ่านพ้นไปด้วยดี เมื่อเมืองของศรีธนญชัยถูกทำพินินเอนครด้วยการแข่งขันดำน้ำ ไม่มีใครอาสาเข้าแข่ง ศรีธนญชัยเห็นพระมหากษัตริย์เศร้าหมองไม่สบายพระทัย จึงรับอาสาที่จะแก้ไขด้วยอุบายเพื่อมิให้เมืองอื่น ๆ ดูถูกได้ และเป็นการแสดงเกียรติยศของพระองค์ (...ธนูไชยพิงยุบลบรรหารตรัส เห็นจอมกษัตริย์เศร้าหมองไม่ผ่องใส จึงทูลว่าข้าพเจ้าจะเอาไชย มิให้ได้อายุเขาเหล่าแขกเมือง จะขอสู่อาสาฝ่าพระบาท ให้แขกขยาดฝีมือเล่าภาเลื่องด้วยอุบายคิดได้ไม่ผิดเคือง ให้รุ่งเรื่องพระเกียรติยศปรากฏไป...) ²⁵ ความสัมพันธ์ระหว่างศรีธนญชัยกับพระเจ้าแผ่นดินไม่ได้เป็นไปในลักษณะของความขัดแย้งตลอดเวลา บางครั้งศรีธนญชัยได้ใช้ความเจ้าปัญญาช่วยเหลือเจ้านายของตน

พระเจ้าแผ่นดินที่ปรากฏในนิทานเรื่องนี้เป็นผู้ที่มีเหตุผล สิ่งใดที่เป็นความจริงพระองค์จะยอมรับ เมื่อถูกศรีธนญชัยหลอกให้เสียรู้เรื่องยาที่จะทำให้เสวยพระกระยาหารได้มาก พระองค์ก็ยอมจำนนเสียสละทองไหม ไหว้ จึงสั่งเครื่องมาเสวยและเสวยได้มาก ศรีธนญชัยจึงสรุปว่าอร่อยเมื่ออยากเสวย พระองค์ได้ฟังเช่นนั้นก็ขุนเคื่องพระทัย แต่ก็ก็เป็นความจริงจำต้องนิ่งเสีย (...จอมประชาตรัสว่าเจ้าหมอเอก...มันช่างว่าพลิกโพลได้ใจความ...ให้ขุนเคื่องในพระทัยแต่ไม่ตรัส...) ²⁶

ผู้มีอำนาจทางการเมืองในสังคมไทยอีกกลุ่มหนึ่ง คือ ขุนนาง ความขัดแย้งระหว่างศรีธนญชัยกับขุนนางเกิดขึ้นในขณะที่ตัวละครเอกมีสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกัน ลักษณะแรกเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงมาก ได้แก่ การเผาบ้านของหลวงนาย การร่ำกระบือของหลวงนาย และการวางยาแม่ของหลวงนาย ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดขึ้นในขณะที่ศรีธนญชัยยังคงดำรงสถานภาพเป็นผู้ติดตามหลวงนายในชวงที่ยังเป็นผู้ไร้อำนาจ

²³ กรมศิลปากร, *ศรีชนะนไชยสำนวนกาพย์และลิลิตตำราวนพรัตน์*, หน้า 42.

²⁴ เล่มเดียวกัน, หน้า 43.

²⁵ หอพระสมุดวชิรญาณ, *เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงใหม่*. (พระนคร: โสภณพิพรรฒธนากร, 2463), หน้า 62.

²⁶ เล่มเดียวกัน, หน้า 15.

ตัวละครเอกมักจะยั่วล้อนายของตนด้วยการพลิกแพลงคำสั่งให้ผิดไปจากความคาดหมาย ซึ่งมักจะก่อให้เกิดการสูญเสียทรัพย์สิน จนกระทั่งหลวงนายต้องอยู่ในภาวะสิ้นเนื้อประดาตัว พฤติกรรมของศรีธนญชัยในช่วงเวลาดังกล่าวขัดต่อบทบัญญัติทางกฎหมายและหลักทางศีลธรรมอย่างชัดเจน ซึ่งเกิดขึ้นได้ยากในโลกแห่งความจริง แต่ในโลกของนิทาน อาชญากรรมที่ผิดกฎหมายและศีลธรรมสามารถเกิดขึ้นอย่างง่ายดายโดยผู้กระทำผิดไม่ถูกลงโทษ

ความขัดแย้งลักษณะที่สองปรากฏหลังจากที่ศรีธนญชัยเป็นขุนนาง เขายังคงมีความขัดแย้งกับขุนนางในลักษณะของการล่อลวงทรัพย์สินจากกลุ่มบุคคลนี้ เมื่อศรีธนญชัยเข้าร่วมแข่งขันทำพนันกับพวกเพื่อนที่เป็นขุนนางด้วยกัน ใครชนะก็ได้เงินรางวัล ศรีธนญชัยกล่าวว่าเขาสามารถทายใจบรรดาข้าราชการที่เข้าร่วมพนันทั้งหมดได้อย่างถูกต้อง เขาทายว่าข้าราชการทุกคนจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน เหล่าขุนนางทุกคนยอมรับคำทำนายของศรีธนญชัย ทำให้ได้เงินรางวัลมากมาย (...ทำไม่กับเงินทอง มีตริกครองมากถมไป...มาเย็บถุงให้จงได้ ประมาณสักร้อยใบ กูจะใส่เงินห่อมา...ข้าพเจ้าจักพนัน เงินครามครันสักพันสอง...ฝ่ายทะนงไชยให้ป่าวชนเงินเหลือล้นเป็นนิกหนา...)²⁷ ความขัดแย้งระหว่างศรีธนญชัยเมื่อเป็นขุนนางกับเหล่าขุนนางด้วยกันยังคงรุนแรงเนื่องจากพวกเขาต้องอับอายจากการเสียรู้กลอุบายของศรีธนญชัยและยังสูญเสียทรัพย์สินอีกด้วย

กลุ่มพระ

ด้วยเหตุที่สังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา พระภิกษุจึงได้รับความยกย่องและนับถือจากพุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่ แต่ศรีธนญชัยไม่เคารพพระภิกษุและยังกระทำการที่ล่วงเกินและรุนแรงต่อพระภิกษุด้วย เช่น หลอกดูลายกันของสมภารเพื่อที่จะแก่งต่งจนล้มได้รับบาดเจ็บสาหัส อีกครั้งหนึ่งศรีธนญชัยเอาน้ำสาตสังฆราชเมื่อได้ยินว่าท่านโกรธตั้งไฟเผา การกลั่นแกล้งของศรีธนญชัยกับพระภิกษุเป็นไปในลักษณะที่รุนแรง

พระสังฆราชยังคงมีความโกรธ (...บัดนี้สังฆราช โปรดให้ข้าบาท มาแจ้งข่าวสาร ซึ่งโกรธพันใจ ดังไฟเผาผลาญ ร้อนเร้งรำคาญ เดือดดาลวิญญาน...)²⁸ และสมภารยังคงมีความโลภในลาภ ยศ ชื่อเสียง (...สมภารใหญ่ไหลหลงวงงงยศ เชื่อเขาปดเชียงเมียงไม่สืบสาว...เชียงเมียงเห็นท่านขรัวยากตัวสั้น...ไม่ระอา นิกอยากยศไม่หาย...)²⁹ พระสังฆราชและสมภารซึ่งถือครองสมณเพศและดำรงสมณศักดิ์สูงยังคงไม่อาจตัดความโกรธและความโลภได้ พฤติกรรมเช่นนี้น่าจะถือว่าเป็นการผิดศีลของพระภิกษุ และไม่สมควรที่จะได้รับความเคารพและยกย่องจากพุทธศาสนิกชน ดังนั้น พฤติกรรมของศรีธนญชัยซึ่งเป็นตัวละครเอกอาจจะนำขึ้นขมเมื่อสาदन้าเพื่อดับความโกรธของสมภาร และถืบท่านจนได้รับบาดเจ็บเพื่อให้เจ็บและกลัวความโลภ พฤติกรรม

²⁷ กรมศิลปากร, *ศรีทะนงไชยสำนวนกาพย์และลิลิตตำราวรรณคดี*, หน้า 44-47.

²⁸ เล่มเดียวกัน, หน้า 32.

²⁹ หอพระสมุดวชิรญาณ, *เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงเมียง*, หน้า 24.

ของศรีธนญชัยที่มีต่อพระภิกษุอาจแฝงการเสียดสีสถาบันศาสนา ซึ่งพระภิกษุไม่เคืองครัดต่อกฎระเบียบของสงฆ์ หรือมีวิถีชีวิตที่ไม่ต่างจากฆราวาส พระภิกษุลักษณะดังกล่าวจึงน่าจะไม่ได้ได้รับความเคารพนับถือจากพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ลักษณะนิสัยของพระภิกษุที่ยังโลกหรืออยากได้ยศศักดิ์สูงขึ้น หรือพระภิกษุที่ยังไม่สามารถละความโกรธได้ อาจจะมีในสังคม ด้วยเหตุนี้ นิทานมุขตลกตอนนี้ได้สะท้อนพระภิกษุที่ยังตักกิเลสไม่ได้

อย่างไรก็ตามพระภิกษุที่ถูกศรีธนญชัยกลั่นแกล้งล้วนดำรงสมณศักดิ์สูง ได้แก่ ตำแหน่งสังฆราชและตำแหน่งสมภาร ศรีธนญชัยมีเคยแสดงความก้าวร้าวต่อพระภิกษุที่ไม่มีสมณศักดิ์

บทสรุป

คู่กรณีของตัวละครเอกซึ่งเป็นผู้ไร้อำนาจ คือผู้ใหญ่ในสังคม คำว่า " ผู้ใหญ่ " หมายถึงผู้มีอำนาจในสังคม แต่ละสังคมมีผู้ใหญ่หลายระดับ ผู้ใหญ่ในระดับครอบครัวคือพ่อแม่ ผู้ใหญ่ในระดับโรงเรียนคือครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ในระดับหมู่บ้านคือผู้ใหญ่บ้าน หรือพระก็อาจจะเข้ามามีบทบาทด้วยในระดับชุมชน ผู้ใหญ่ในระดับรัฐคือผู้ปกครองรัฐหรือเจ้านครรัฐ ผู้ใหญ่ในระดับประเทศ คือ ผู้ปกครองประเทศหรือพระเจ้าแผ่นดิน เกือบทุกสังคมจะมีผู้ใหญ่ในลักษณะดังกล่าวข้างต้น ผู้ใหญ่ในแต่ละสังคมอาจจะแตกต่างกันไปบ้างขึ้นอยู่กับลักษณะการปกครองของแต่ละสังคม ผู้ใหญ่ในสังคมของทิลล์ ออยเลนชเปปีเกลประกอบด้วยกลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้า กลุ่มครูอาจารย์ กลุ่มพระ และกลุ่มเจ้านครรัฐผู้ใหญ่ในสังคมของศรีธนญชัย ประกอบด้วยพระเจ้าแผ่นดินและขุนนาง และพระ

ทิลล์ ออยเลนชเปปีเกลยั่วล้อกลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้าบ่อยที่สุดในขณะที่ศรีธนญชัยล้อเลียนพระเจ้าแผ่นดินบ่อยที่สุด

กลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้ามีความสัมพันธ์กับทิลล์โดยตรง ในฐานะที่เป็นนายจ้างของเขา กลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้ามีบทบาทในสังคมเมือง เนื่องจากเป็นเจ้าของกิจการส่วนใหญ่ในเมืองและเป็นกลุ่มที่กุมอำนาจการผลิตและการจัดสรรผลประโยชน์ทางการผลิต ซึ่งมักจะจำกัดอยู่ที่ผู้มีฐานะดีทางเศรษฐกิจเพียงจำนวนน้อย ในขณะที่คนส่วนใหญ่ไม่ได้มีฐานะมั่งคั่งและมักจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของกิจการ ทิลล์จึงมักจะกลั่นแกล้งบุคคลกลุ่มนี้ด้วยการทำลายวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตและหลอกขายของปลอม ส่วนเศรษฐกิจในสังคมของศรีธนญชัยนั้น ตัวเขาเองนอกเหนือจากการเป็นขุนนางก็อยู่ในฐานะเป็นพ่อค้าสำเภาด้วย จึงไม่มีเหตุการณ์ต่อต้านอำนาจเจ้าของกิจการ

ผู้ที่ถูกคริสตชนุชยัลลือเลียนบอยที่สุด คือพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดในระบอบการปกครองในสังคมของคริสตชนุชยัลลือเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากนี้พระองค์ยังเป็นเจ้านายของคริสตชนุชยัลลือด้วยความขัดแย้งระหว่างคริสตชนุชยัลลือกับพระเจ้าแผ่นดินเป็นไปในลักษณะที่ทำให้พระเจ้าแผ่นดินเสียน้ำ³⁰ เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในความขัดแย้งกับผู้นำในระบอบการเมืองการปกครองในสังคมของทิลล์ คือ เจ้านครรัฐกับทิลล์ด้วยเช่นกัน และความขัดแย้งดังกล่าวสื่อถึงการปกครองในสังคมเยอรมันช่วงปลายยุคกลาง ซึ่งยังคงเป็นการปกครองที่แบ่งเป็นแคว้นต่าง ๆ เจ้านครรัฐแต่ละรัฐเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดเหนือดินแดนและผู้คนในดินแดนของตน อย่างไรก็ตาม บุคคลทั้งสองไม่ได้โจมตีระบบการเมืองในสังคมของตน

ทั้งทิลล์ ออยเลนเซปีเกลกับคริสตชนุชยัลลือต่างก็มีความขัดแย้งกับพระเจ้าแผ่นดินในสังคมของทิลล์นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนผู้คนในสังคมของคริสตชนุชยัลลือนับถือพุทธศาสนา ผู้ถือสมณเพศในนิทานทั้งสองเรื่องล้วนแต่ยังมีความโลกและความโกรธ จึงมักจะถูกบุคคลทั้งสองกลั่นแกล้งจนได้รับบาดเจ็บทางร่างกาย

ทิลล์ยังได้ยั่วล้อกลุ่มครูอาจารย์ ความขัดแย้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าระบบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นในสังคมเยอรมันตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 แต่สังคมของคริสตชนุชยัลลือยังไม่มีการศึกษาในระดับนั้น พระทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนา อบรมศีลธรรมและสอนหนังสือกุลบุตร คริสตชนุชยัลลือได้ยั่วล้ออำนาจของกลุ่มครูอาจารย์โดยการกลั่นแกล้งครูอาจารย์ซึ่งอยู่ในสถานภาพของพระ

ลักษณะของความขัดแย้งระหว่างทิลล์ ออยเลนเซปีเกลกับคริสตชนุชยัลลือ ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของผู้ไร้อำนาจและคู่กรณีที่เป็นเสมือนตัวแทนของผู้มีอำนาจ มักจะเป็นไปในลักษณะของการยั่วล้อ การดื้อแพ่ง การกลั่นแกล้งเพื่อให้สนุก เجبและโกรธ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง ระหว่างทิลล์ ออยเลนเซปีเกลกับคริสตชนุชยัลลือ มักจะส่งผลให้คู่กรณีต้องรู้สึกอับอายหรือเสียน้ำ และบางครั้งทรัพย์สินถูกทำลายเสียหาย

จากการศึกษาความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกกับคู่กรณีซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในสังคมในนิทานมุขตลกทั้งสองเรื่องนี้ อาจได้ข้อสรุปว่า ความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกและคู่กรณีมักจะแฝงการบอกเล่าข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับโครงสร้างของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคม แบบแผนและกรอบของสังคม โดยที่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานทั้งสองเรื่อง มักจะสะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอใจของผู้ไร้อำนาจที่มีต่อผู้ที่มีอำนาจในสังคม แต่เนื่องจากระบบสังคมไม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายผู้ไร้อำนาจสะท้อนความไม่พอใจได้อย่างเปิดเผย จึงได้ใช้มุขตลกเป็นศาสตราวุธในการตอบโต้

³⁰ กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์, "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องคริสตชนุชยัลลือฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520, หน้า 162.

บรรณานุกรม

- กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร. ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยกลาง. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2534.
- กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- เจตนา นาควัชระ. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี. กรุงเทพมหานคร: ดวงกมล, 2521.
- รอง ศยามานนท์, ดำเนียร เลขะกุล และ วิลาศวงศ์ นพรัตน์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา: แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2515.
- เลอเวนส์ไนด์ ฮูแบร์ตัส ชู. ประวัติศาสตร์เยอรมัน. แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521.
- ศิราพร รัฐะฐาน ณ ถลาง. ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2537.
- ศิลปากร, กรม. ศรีทennesไทยสำนวนกาพย์และลิลิตตำรานพรัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: ศรีเมือง, 2511.
- สมบัติ จันทรวงศ์. "ศรีทennesไทย ความคิดเรื่องอำนาจ ปัญญา และความหมายทางการเมือง. ใน บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ไร่เลย์, 2540.
- หอพระสมุดวชิรญาณ. เสภาเรื่องศรีธนญชัยเชียงใหม่. พระนคร: ไสภณพิพิธมณเฑียร, 2463.
- อัมภา โอตระกูล. "ศรีธนญชัยเยอรมัน". วารสารอักษรศาสตร์ 20 (มกราคม 2531). 40 - 46.
- Bote, H. Till Eulenspiegel. Frankfurt/M: Insel, 1981.
- Conze, W. and Hentschel, V. Eds. Deutsche Geschichte, 5th ed. Germany: Ploetz, 1991.
- Dundes, A. The Study of Folklore. Chicago: The University of Chicago Press. 1967.
- Forstmann, W. ed. Geselle, Schuler-Duden: Die Geschichte, 1988.
- Gosmann, W. Deutsche Kulturgeschichte im Grundrib. 5th ed. Germany: Max Huber, 1978.
- Krellt, L. and Fiedler, L. Deutsche Literaturgeschichte. 16th ed. Germany: C.C. Buchners, 1976.
- Kummer, M. "Srithanonchai - Ein Thailandisches Volksbuch", In Tai Culture. Berlin: Seacom Südostasien - Gesellschaft, 1997.
- Radin, P. The Trickster. 4th ed. New York: Shockenbooks, 1978.
- Roger, D. A. "Trickster, the Outrageous Hero," In American Folklore, ed. Tristram Coffin III. United States: Voice of American Forum Lecture, 1968.

Schweikle, G. and I. "Schwank", Metzler Literatur Lexikon, 1984.

Thompson, S. The Folktale. California: University of California Press, 1977.

ภาคผนวก

การนำเสนอเหตุการณ์บางตอนในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกล

เรื่องที่ 1

ครั้งหนึ่งทิลล์มาถึงมหาวิทยาลัยแอร์ฟวร์ต นักศึกษาและคณาจารย์ซึ่งได้ยื่นความจำเริญของทิลล์จึงได้ทำทนายทิลล์สอนลาให้ย้านหนังสือ เขายินดีรับข้อเสนอลงและขอเบิกค่าสอนล่วงหน้าเป็นเงิน 500 เหรียญทอง จากนั้นทิลล์นำลาเข้าไปในคอกและวางหนังสือเล่มหนึ่งในรางหญ้าซึ่งรอยข้าวโอ๊ต บนหน้าหนังสือหน้าแรก ๆ เจ้าลาที่กินข้าวโอ๊ตทันทีแล้วใช้ลิ้นคุนหนังสือไปที่ละหน้า เมื่อถึงหน้าที่ไม่มีข้าวโอ๊ตมันก็จะส่งเสียงร้อง เอ - ออ เอ - ออ เมื่อทิลล์เห็นเช่นนั้นก็รีบไปเชิญเหล่าคณาจารย์ มาชมความก้าวหน้าทางการเรียนของลูกศิษย์ตน เมื่อทุกคนมาถึงทิลล์พาไปยังคอกลา เขาวางหนังสือที่รางหญ้า ส่วนเจ้าลาที่ไม่ได้กินอะไรตลอดทั้งวัน เมื่อเห็นหนังสือรีบเลียหนังสือและใช้ลิ้นคุนไปที่ละหน้า ในครั้งนี้ทิลล์ไม่ได้รอยข้าวโอ๊ตไว้ เจ้าลาจึงร้องอย่างสุดเสียงว่า "เอ - ออ เอ - ออ" แล้วทิลล์ก็กล่าวว่า "ได้ยินไหมครับ ลาตัวนี้รู้อักษรสองตัวแล้วคือเอกับออ"

เรื่องที่ 2

ทิลล์มาเป็นเด็กรับใช้พระที่หมู่บ้านปิดเคเดนเซเดดท์ พระได้กล่าวกับเขาว่า 'ทิลล์อยู่ที่นี้ น่าจะมีความสุขและทำงานสบาย ๆ รับประทานอาหารแต่สิ่งที่ดีที่สุดเช่นเดียวกับแม่บ้านของพระ งานที่ทำก็ไม่หนักหนาอะไร สามารถทำเพียงครั้งหนึ่งได้' ทิลล์กล่าวตอบพระว่าเขาจะทำตามคำพูดของพระ และทิลล์ได้สังเกตว่าแม่บ้านของพระมีตาเดียวเนื่องจากดวงตาอีกข้างพิการ วันหนึ่งแม่บ้านตาเดียวฆ่าไก่ 2 ตัว และส่งให้ทิลล์นำไปย่าง เมื่อย่างไก่สุกทิลล์คิดถึงคำที่พระพูดว่า 'ทิลล์จะได้กินและดื่มแต่ของดี ๆ ทัดเทียมกับพระและแม่บ้าน แต่ไก่มีแค่ 2 ตัวพระก็จะทำไม่ได้ตามที่พูด ดังนั้นถ้าตนกินเสียหนึ่งตัวพระก็จะไม่ผิดคำพูด ทิลล์จึงกินไก่ย่างไปเสียหนึ่งตัว เมื่อแม่ครัวมาเอาไก่ย่างก็เห็นว่าไก่เหลืออยู่ตัวเดียว ครั้นถามหาไก่อีก 1 ตัว ทิลล์ตอบว่า 'ลืมตาอีกข้างสิ แล้วคุณก็จะได้เห็นไก่ 2 ตัว' แม่ครัวโกรธมากที่ทิลล์ล้อเลียนความพิการของเธอจึงรีบไปฟ้องพระ เมื่อพระมาตามความจริง ทิลล์จึงตอบว่าผมกินไก่อีกตัวเองอย่างที่ท่านพูด ผมควรจะกิน และดื่มอย่างดีทัดเทียมกับท่านและแม่ครัว ผมคงจะเสียใจมากที่ท่านต้องกลายเป็นคนโกหก เมื่อพวกท่านทั้งสองต่างก็ได้กินไก่ในขณะที่ผมไม่ได้กินอะไรเลย ผมจึงกินไก่เสียตัวหนึ่งเพื่อท่านจะได้ไม่ต้องเป็นคนโกหก พระรู้สึกพอใจกับคำตอบของทิลล์ ส่วนในเรื่องการทำงานอะไรก็ตามที่แม่ครัวสั่งให้ทิลล์ทำ เขาจะทำเพียงครั้งเดียว เช่น เมื่อแม่ครัวสั่งให้ไปเอาน้ำมาเขาจะหามมาเพียงครั้งถึง หรือสั่งให้หยิบพิน 2 ดุ้น ทิลล์หยิบมา 1 ดุ้น สั่งให้ไปเอาฟางมา 2 กอง ทิลล์จะเอามาเพียงกองเดียว เป็นต้น แม่ครัวโกรธจึงไปฟ้องพระ พระมาตามความจริง ทิลล์ก็ตอบว่า 'ผมไม่ได้ทำอะไรนอกเหนือจากคำสั่งของท่านเลย ท่านกล่าวว่าผมสามารถทำงานเพียงครั้งเดียว แม่ครัวของท่านน่าจะเห็นด้วยตาทั้งสองข้าง ทว่าเธอเห็นได้เพียงตาเดียว เธอจึงเห็นเพียงครั้งเดียว ดังนั้นผมจึงทำงานเพียงครั้งเดียว พระรู้สึกขันกับคำตอบ แต่แม่ครัวโกรธมาก ขอให้ไล่ทิลล์ออกไป มิฉะนั้นเธอจะลาออกไป พระจำต้องไล่ทิลล์ไป ทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องการทำเช่นนั้นและได้ฝากงานให้เขาเป็นคนเฝ้าโบสถ์

เรื่องที่ 3

ทิลล์เป็นลูกมือในร้านขนมปัง นายจ้างสั่งทิลล์อบขนมปังส่วนเขาจะไปพักผ่อน ทิลล์จึงถามนายจ้างว่าจะให้อบขนมปังเป็นรูปอะไร นายจ้างจึงตอบว่า "เธอเป็นลูกมือคนทำขนมปังไม่ใช่หรือ แล้วไม่รู้หรือว่าควรจะอบขนมปังเป็นรูปอะไร จะทำเป็นนกฮูกหรือลิงค่างก็ตามใจ" แล้วนายจ้างก็เดินออกไป ส่วนทิลล์ก็อบขนมปังเป็นรูปนกฮูกกับลิงค่างเต็มไปหมด เมื่อนายจ้างตื่นขึ้นมาเห็นเข้าในตอนเช้าก็โกรธมาก ไล่ทิลล์ออกและให้ทิลล์ขนขนมปังรูปสัตว์ออกไปด้วย ทิลล์นำขนมปังรูปสัตว์ไปขายที่ตลาด ผู้คนชอบมากพากันมาซื้อขนมปังของทิลล์จนหมด

เรื่องที่ 4

มีร้านอาบน้ำแห่งหนึ่งในเมืองฮันโนเวอร์ซึ่งเจ้าของร้านใช้ชื่อว่า "บ้านแห่งความสะอาด" (Haus der Reinheit) แทนที่จะใช้ชื่อว่า "ห้องอาบน้ำ" (Badestube) ขณะนั้นทิลล์แวะเข้ามาใช้บริการ เจ้าของร้านกล่าวต้อนรับว่า "แขกผู้มีเกียรติ ที่นี่คือบ้านแห่งความสะอาดมิใช่ห้องอาบน้ำ เรายินดีต้อนรับ" ทิลล์จึงถามว่า "ที่นี่เป็นบ้านแห่งความสะอาด ถ้าฉันก็เป็นที่นี่ซึ่งเราเข้าไปอย่างสกปรกแต่ออกมาสะอาดใช่ไหม" ด้วยคำพูดนี้ทิลล์ได้ถ่ายมูลของใหญกลางห้องอาบน้ำ เจ้าของร้านออกมาต่อว่าเพราะทำให้ร้านของตนส่งกลิ่นเหม็นคุ้งไปหมด ทิลล์จึงกล่าวตอบไปว่า "อ้าวก็ที่นี่เป็นบ้านแห่งความสะอาดมิใช่หรือ ฉันต้องการทำความสะอาดภายในเท่า ๆ กับภายนอกเลยนะ ฉันเลยเข้ามาที่นี่ไงล่ะ" เจ้าของร้านโกรธพาลงพูดว่า "ที่นี่เป็นบ้านแห่งความสะอาดด้วยการชะล้างห้องและคราบโคลแต่คุณกลับมามีถ่าย" ทิลล์จึงเถียงกลับว่า "อ้าวแล้วมูลไม่ใช่สิ่งสกปรกจากร่างกายคนหรือ ถ้าต้องทำความสะอาดควรทำความสะอาดทั้งภายนอกและภายในสิ" เจ้าของร้านตะเพิดทิลล์ออกไปแม้ว่าทิลล์มีเงินจ่ายค่าบริการ

เรื่องที่ 5

ครั้งหนึ่งที่เมืองมักเดอบวร์คชาวเมืองขอร้องให้ทิลล์เล่นตลกให้ดู ทิลล์โกรธมากที่คนมักมองว่าเขาเป็นตัวตลกจึงคิดที่จะแกล้งเผ็ดชาวเมือง เขากล่าวว่า "จะให้แสดงตลกหรือ ได้สิจะบินให้ดู จะบินจากหลังคาศาลาเทศบาลเมืองลงมาข้างล่าง ไปรอดูกันสิ" ชาวเมืองพากันไปอออยู่ที่หน้าศาลาเทศบาลกันเต็มไปหมด ทุกคนจ้องมองไปที่หลังคาอย่างตื่นเต้น ทิลล์ซึ่งยืนอยู่บนหลังคาได้กางแขนทั้งสองข้างออก และขยับขึ้นขยับลงราวกับนกกระฟือปีกอยู่สักพักแล้วก็หยุดนิ่ง ผู้ชมต่างกลันหายใจและเฝ้าคอยสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น ทันใดนั้นทิลล์ก็ระเบิดเสียงหัวเราะดังลั่นพลางตะโกนลงมาว่า "เราคิดว่าเราบ้าคนเดียวเสียอีก แต่ดูสิ คนทั้งเมืองก็บ้ากันไปหมด ถ้าพวกคุณบอกว่า คุณบินได้ เราไม่มีวันเชื่อหรอกนะ แต่พวกคุณเชื่อว่าเราบินได้ เราไม่ใช่คนนี้จะไม่มีปีกไว้บินได้" แล้วทิลล์ก็ออกจากเมืองไป

เรื่องที่ 6

เมื่อทิลล์อยู่ในเมืองโรเซต็อคได้ส่งจดหมายเชิญช่างตัดเสื้อจากซึกเซน ไฮลชไตน์ พอมเมิร์น เมค - เคนบวร์ก ลือเบค ฮัมบวร์ก ซตาทซุนด์ และวิสมาร์ เป็นต้น ในจดหมายระบุว่าเขาจะแสดงกลวิธีที่จะทำให้ธุรกิจของช่างตัดเสื้อมั่งคั่ง ซึ่งจะมีคุณค่ามหาศาลสำหรับช่างตัดเสื้อทั้งหลายและลูกหลานของพวกเขาสืบไปตลอดกาล เมื่อถึงวันนัดช่างตัดเสื้อจำนวนมากหลั่งไหลมาสู่เมืองโรเซต็อค ทิลล์พาช่างตัดเสื้อทั้งหลายไปยังทุ่งนานอกเมือง เขากล่าวว่า "ท่านช่างตัดเสื้อที่รัก ท่านควรจะสังเกตและจดจำว่าถ้าท่านมีกรรไกร ผ้า ด้าย ปลายนิ้วและเข็ม ท่านก็ไม่จำเป็นต้องมีอะไรอีกแล้วในการตัดเย็บ แต่ท่านต้องไม่ลืมที่จะขมวดปมปลายด้ายหลังจากที่ท่านสนเข็มเสร็จแล้ว มิฉะนั้นด้ายก็จะหลุดออกมาได้" ช่างตัดเสื้อทั้งหลายได้ฟังดังนั้นต่างนิ่งอึ้ง มองหน้ากันด้วยความตกตะลึงและกล่าวว่า "พูดอะไรไร ๆ อย่างนั้น เราต้องเดินทางไกลมายังโรเซต็อคเพื่อจะมาฟังเรื่องที่เราเป็นพัน ๆ ปีแล้วนะหรือ" ทิลล์จึงกล่าวตอบว่า "รู้มาเป็นพัน ๆ ปีแล้วหรือ ถ้าอย่างนั้นก็ไม่มีใครทำได้แล้วละสิ ไม่ต้องขอบคุณผมที่ช่วยบอกให้หรือกระ" ช่างตัดเสื้อทั้งหลายก็จะเข้าไปทำร้ายทิลล์ แต่ทิลล์วิ่งหนีทัน

เรื่องที่ 7

หลังจากที่ทิลล์หลุดได้คืนไวน์ฟรี เจ้าของร้านริบพาทหารยามของเมืองมาตามจับทิลล์ ทิลล์ถูกจับได้ และถูกตั้งข้อหาว่าเป็นโจรจึงถูกนำไปคุมขัง ต่อมาทิลล์ถูกตัดสินแขวนคอ ผู้คนโง่เขลาเรื่องนี้กันใหญ่ บ้างก็เห็นด้วย บ้างก็คิดว่าโทษรุนแรงไป ก่อนที่จะถูกแขวนคอมีธรรมเนียมว่านักโทษสามารถขออะไรก็ได้ก่อนตายยกเว้นการปล่อยตัว ทิลล์จึงกล่าวว่า "ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายแห่งเมืองลือเบค พวกท่านได้สัญญาแล้วว่าเจ้าทำตามที่ผมขอ หลังจากที่ผมสิ้นชีวิตไปแล้วขอให้เจ้าของร้านไวน์ผู้เป็นใจที่ยื่นฟ้องผมและมีส่วนต่อการตัดสินโทษผมต้องมาที่นี่ทุก ๆ เช้าและมาจุมพิตที่แก้มของผมเป็นเวลา 3 วัน" ทุกคนที่ฟังได้แตกตะลึงและพากันไปยังศาลาเทศบาลเพื่อโต้เถียงกันถึงสิ่งที่ทิลล์ขอ ผลสรุปก็คือปล่อยตัวทิลล์

เรื่องที่ 8

เมื่อทิลล์มาถึงมาร์บวร์กเขาก็ขอเข้าเฝ้าดยุกของที่นี่และอ้างว่าตนเป็นศิลปิน ทิลล์เรียนท่านดยุกว่าเขาเป็นจิตรกร มีผลงานจำนวนมากแล้วเขาเอาภาพวาดที่ซื้อจากเมืองฟลินเคิร์นมาอวดอ้าง ภาพวาดเหล่านั้นถูกใจ

ท่านดยุคมาก ท่านดยุคจึงตกลงจ้างเขาวาดรูปที่มาของตระกูลของตนในราคา 400 กุลเดนโดยจ่ายค่ามัดจำก่อน 100 กุลเดนเพื่อซื้อสีและจ้างลูกมือช่วยงาน ทิลล์และลูกมือทำงานในห้องซึ่งไม่อนุญาตให้ใครเข้ามารบกวน ผ่านไปหนึ่งเดือนท่านดยุคขอชมภาพ ทิลล์รับปากแต่กล่าวเงื่อนไขว่า "ผมยินดีให้ชมภาพ แต่ผมต้องขอออกตัวไว้ก่อนว่า ใครก็ตามที่ชมภาพของผมต้องมีชาติกำเนิดที่สูงส่ง มิฉะนั้นจะมองไม่เห็นภาพของกระผม" ท่านดยุคและแขกผู้เกียรติทั้งหลายเข้าไปชมภาพแต่ทุกคนเห็นเพียงผนังสีขาวอันว่างเปล่าก็เลยทำให้แต่ละคนรำพึงกับตนเองว่า "ถ้าเราบอกว่าไม่เห็นอะไร เราก็จะเป็นลูกของโสเภณีน่ะสิ" ท่านดยุคจึงกล่าวขึ้นมาว่า "ฉันพอใจผลงานของท่านแต่ฉันคงจะไม่เข้าใจงานศิลปะสักเท่าใดนักหรอกนะ" แล้วท่านดยุคพร้อมกับแขกอื่น ๆ ก็เดินออกจากห้อง ต่อมาท่านผู้เฒ่าของท่านดยุคและสุภาพสตรีชั้นสูงขอเข้าไปชมภาพบ้าง ทุกคนมองไม่เห็นอะไรแต่ก็ไม่แสดงความเห็นใด ๆ ทั้งสิ้น ทันใดนั้นก็มืดลงดวงหญิงซึ่งติดตามท่านผู้เฒ่าตลอดเวลาโผล่มาว่า "นายช่างที่รัก ฉันมองไม่เห็นอะไรเลย แสดงว่าฉันเป็นลูกโสเภณีน่ะ" เมื่อได้ยินเช่นนั้นทิลล์คิดในใจว่ามีคนพูดความจริงขึ้นมา ฉันต้องรีบไปจากที่นี่แล้วละ ท่านดยุคกับท่านผู้เฒ่าคุยกันถึงภาพวาดและคิดว่าพวกตนจะถูกหลอกรับไปว่า จะรู้ตัวทิลล์ ก็ผ่านไปแล้ว

